

CENTAR ZA NENASILNU AKCIJU
CENTRE FOR NONVIOLENT ACTION

ured u Beogradu:
Svetogorska 33/st. 7, 11000 Beograd,
SRJ
Tel/Fax: +381 11 3226-793
cna.beograd@nenasilje.org
www.nenasilje.org

TROMESECNI IZVEŠTAJ

MART - MAJ 2002.

Centar za nenasilnu akciju (CNA) je nevladina i neprofitna organizacija čiji su osnovni ciljevi izgradnja mira, razvoj građanskog društva, regionalna saradnja i promocija kulture nenasilja.

Naša glavna aktivnost je organizovanje i vođenje treninga (seminara) iz nenasilne razrade konflikata i podrška grupama i pojedincima koji žele da se bave ovom vrstom rada. Kroz treninge iz nenasilne razrade konflikata imamo kao cilj razvoj političke svesti učesnika/ca i širenje vještina nenasilnog ophodjenja sa konfliktima. Na treninzima CNA okuplja ljude iz svih krajeva Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Jugoslavije i Makedonije, time dajući posebnu važnost umrežavanju i komunikaciji među ljudima iz različitih krajeva, podržavajući proces razgradnje predrasuda i izgradnje poverenja.

CNA je počeo sa radom 1997. godine otvaranjem ureda u Sarajevu. Ured u Beogradu je otvoren 2001. godine. CNA je ogranak nemacke organizacije KURVE Wustrow.

SADRŽAJ

1. GLAVNE AKTIVNOSTI	4
1.1 Osnovni trening iz nenasilne razrade konflikata (Ulcinj, 8 - 18. 4. 2002)	4
1.2 Sedmodnevni trening iz nenasilne razrade konflikata u organizaciji Centra za razvoj gradanske svesti iz Babušnice	5
2. BUDUĆE AKTIVNOSTI	8
2.1 Tribine " <i>Cetiri pogleda: Otkud ja u ratu? Kako ka trajnom miru?</i> "	8
2.2 Program <i>Trening za trenere</i>	9
3. PRILOZI	11
3.1 KO CE PRVI?!, <i>tekst CNA o trajnom miru</i>	11
3.2 " <i>Šta ja tu mogu?</i> " - E, pa mogu! (neka promišljanja o nasilju i nenasilju), <i>tekst Helene Rill</i>	13

Drage prijateljice i dragi prijatelji!

Evo nas sa još jednim tromesečnim izveštajem. Prethodna tri meseca bila su ispunjena razlicitim aktivnostima i dešavanjima koja su zahtevala jako mnogo vremena i energije. Usled toga je došlo i do kašnjenja ovog izveštaja, zbog koga se izvinjavamo. Organizovali smo dva osnovna treninga s koleginicama i kolegama iz sarajevskog ureda, jedan u Ulcinju i jedan na Jahorini o kome možete pročitati u Tromesečnom izveštaju sarajevskog ureda. Radili smo treningu u Zvonackoj banji koji je organizovala lokalna nevladina organizacija iz Babušnice «Centar za razvoj gradanske svesti». Pripremali smo i organizovali tribine u cetiri grada u Srbiji pod nazivom «Cetiri pogleda - od prošlosti: otkud ja u ratu, ka buducnosti: kako ka trajnom miru», a gosti tribina su ucesnici u ratovima na prostoru bivše Jugoslavije. Ovo je naše prvo iskustvo sa organizovanjem tribina. Krenuli smo i s priprimama za jednogodišnji program Trening za trenere koji pocinje s prvom fazom 5. jula/srpnja 2002.

U proteklom periodu došlo je i do promene adrese našeg ureda u Beogradu, tako da se sada nalazimo u centru, u Svetogorskoj ulici broj 33. Ova lokacija nam mnogo olakšava naše funkcionisanje za razliku od naše stare adrese na periferiji Beograda kada smo puno vremena trošili samo na prevoz želeci da obavimo poslove u centru. Inace, naš pravni status kao strane nevladine organizacije samo se još više komplikuje; zakon još nije donet na osnovu kojeg bismo znali koje su naše obaveze, ali i prava, tako da se osećamo poprilično nesigurno. Narodna banka Jugoslavije je donela novi zakon, po kome smo vrlo ograniceni u pogledu podizanja novca sa našeg racuna u banci. Devize možemo podici samo na osnovu puta u inostranstvo, a što se dinara tice možemo podici samo ogranicenu sumu. Ovaj potez Narodne banke je nacinjen prvenstveno da bi dinar zaista postao platežno sredstvo u Jugoslaviji, što je u redu. Medutim, taj potez nama vrlo otežava, a ponekad cak i onemogucava rad. Na primer, zakonski mi ne možemo da refundiramo troškove puta ucesnika/ca naših treninga koji dolaze iz drugih zemalja sa prostora bivše Jugoslavije. Sve nam to zadaje velike glavobolje i puno dodatne administracije za koje je potrebno uložiti još dosta energije...

OD PROŠLOSTI **OTKUD JA U RATU?**
 KA BUDUĆNOSTI **KAKO KA TRAJNOM MIRU?**
ČETIRI POGLEDA

INĐIJA
 3. 6. 2002, PONEDELJAK u 20h
 SALA GRADSKE BIBLIOTEKE

Gosti tribine su učesnici u ratovima na prostoru bivše Jugoslavije:
ADNAN HASANBEGOVIĆ iz Sarajeva
GORDAN BODOG iz Zagreba
NEBOJŠA JOVANOVIĆ iz Beograda
SAŠA DUJOVIĆ iz Beograda

VOĐITELJICA: KATARINA KATANIĆ
 ORGANIZUJE: CENTAR ZA NENASILNU AKCIJU u saradnji sa OMLADINSKIM KULTURNIM KLUBOM - INĐIJA
 UZ PODRŠKU: SO INĐIJA • DOKUMENTACIONOG CENTRA "RATovi 1991-99" • MINISTARSTVA INOSTRANIH POSLOVA ŠVAJCARSKE • UDRUŽENJA RATNIH VOJNIH INVALIDA OPŠTINE ZEMUN

1. GLAVNE AKTIVNOSTI

1.1 Osnovni trening iz nenasilne razrade konflikata (Ulcinj, 8 - 18. 4. 2002)

Dvanaesti po redu CNA *Osnovni trening* održan je u aprilu u Ulcinju, primorskom gradu u Crnoj Gori. Za ovaj trening smo dobili 162 prijave, i bilo je jako teško izabrati samo 20 ucesnika/ca.

U grupi ucesnika/ca je ovaj put bilo nešto više ljudi iz medija i politickih partija, što nam je i bio cilj. Svakako treba napomenuti da CNA smatra da ljudi iz medija i politickih partija nose veliki potencijal multiplikacije u okviru svog rada, ali manji potencijal za učešće u programu *Trening za trenere*. Imajuci u vidu da vec postoji veliki broj kandidata/kinja za *Trening za trenere* sa prethodna dva *Osnovna treninga*, ovaj put smo pozvali više ljudi iz medija i politickih partija. Stoga su na treningu ucestvovali novinar informativnog programa RTV Bosne i Hercegovine, urednica lokalne televizije iz Kragujevca, aktivista Socijaldemokratske Unije iz Srbije i aktivistkinja Liberalne stranke iz Hrvatske, diplomac politickih nauka iz Skopja, aktivista Saveza studenata iz Hrvatske, aktivistkinja bošnjacke koalicije sa Kosova, pored aktivista/kinja razlicitih NVO i dve lokalne osobe iz OSCE misije na Kosovu. Takode, bilo je više ljudi iz Srbije, Kosova i Makedonije, nego iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine, kako nam je cilj bio više raditi na postojecim konfliktima u trouglu Srbija-Kosovo-Makedonija.

Umesto 20, bilo je ukupno 18 ucesnika/ca, jedanaest muškaraca i sedam žena, kako je jedna osoba otkazala dolazak dan pred trening, a druga se jednostavno nije pojavila na treningu. Ovaj rodni debalans se i te kako mogao osetiti u radu.

U trenerskom timu bili/e su: Ivana iz beogradskog ureda CNA i Nedžad, Nenad i Tamara iz sarajevskog ureda.

Trening je finansijksi podržalo Ministarstvo inostranih poslova Švajcarske, i koristimo ovu priliku da im zahavlimo.

Jedna od najvažnijih teža ovog treninga bili su osvrta na situaciju na Kosovu, odakle je došlo cak petoro ucesnika/ca (albanske, bošnjacke i srpske nacionalnosti). Bilo je nekoliko razgovora o prošlim i sadašnjim bolnim dešavanjima na Kosovu, iz razlicitih uglova, što je doprinosilo boljem razumevanju pogleda "druge strane". Ovi razgovori su cesto bili ispunjeni emocijama, što je ponekad prouzrokovalo povlacenje pojedinaca/ki iz straha od eskalacije. Trenerski tim ih je ohrabrivao da iskoriste šansu da se nose sa ovim teškim temama, pošto ih one svakako cekaju kod kuce, tako da je ova šansa da se nose sa tim pitanjima u sigurnom prostoru bila veoma iskorišćena.

Vecina ucesnika/ca sa Kosova došlo je iz jugoistocnog dela ove pokrajine, iz trougla Gnjilane - Prizren - Štrpce (srpska enklava). Ovo je otvorilo mogucnost direktnih kontakata sa pojedincima/kama iz susedne zajednice, što svakako predstavlja dobru osnovu za razvoj komunikacije izmedu ovih zajednica. Pouka za buduće odabire grupa je voditi racuna o ovakvim mikro-regionalnim okupljanjima ljudi iz susednih zajednica, mada to uveliko zavisi od aplikacija koje dobijama, kako je prilicno redak slucaj da dobijemo veci broj aplikacija od ljudi iz podeljenih susednih zajednica.

Kao i obično, evaluacija treninga je radena u okviru poslednje radionice sa učesnicima/cama, zatim kroz iscrpne evaluacione upitnike koje su učesnici/e popunili, a trenerski tim je nakon treninga imao zasebnu evaluaciju. Navodimo neke od izjava učesnika/ca iz evaluacionih upitnika i usmene evaluacije:

Šta si dobio/la ovim treningom?

- *Dobio sam mnogo novih informacija i videnja ljudi. Nikad nisam zažalio što sam tu, čak ni u onim situacijama kad mi je bilo teže. Nadam se da će posle ovog treninga ostati neka komunikacija i saradnja.*
- *Ja sam otprilike već drugi dan rekao da ste nas doveli samo da se upoznamo, već to bi bila velika stvar.*
- *Jedan od važnih dobitaka za mene je poptuniji pogled na situaciju na Kosovu i u Makedoniji. Još sam se više ucvrstila u uverenju koliko je važno ovo raditi.*
- *Znaci mi što sam upoznao ljude iz svih krajeva SFRJ. Ovo će svakako puno pomoći mom daljem radu. Na prvom mestu mi je saradnja sa albanskom zajednicom.*
- *Postao sam dosta svestan nekih problema. S uporedbom s ustaljenim predavanjima na fakultetu, ovo me je baš energiziralo i aktiviralo. A kao da nisam bio samo u Ulcinju, već da sam putovao i do Mostara, Cacka i svuda.*
- *Ja sam od onih koji do sada nisu imali prilike da upoznaju jednog Albanca. I mogu da kažem da sam sada izašla na kraj s jednom mojom predrasudom. Dobila sam priliku za preispitivanje mojih stavova. Interesuje me rad u medijima na prepoznavanju i rešavanju konflikata.*
- *Dobila sam suocavanje sa stvarnošću i samopouzdanje. Smatram da jesam hrabra, no ipak sam se oslobodila nekog straha.*

Više detalja o samom treningu, obradenim temama i evaluaciji treninga možete naći u dokumentaciji treninga naslovljenoj "Pozivam narod da pusti muziku". Dostupna je na zahtev od CNA, a uskoro će biti dostupna i na našoj web stranici.

Jedna od dužih diskusija nakon ovog treninga je bila i o učešću osoba sa invaliditetom. Ovaj put smo dobili povelik broj aplikacija od osoba sa invaliditetom, koje nismo mogli prihvatiti iz razloga što hotel u Ulcinju koji je bio rezervisan nema uslove za njih. Na žalost, to je slučaj sa većinom hotela u Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori, za koje znamo. Svesni smo činjenice da bi odbijajući aplikacije osoba sa invaliditetom iz organizacionih razloga, na neki način činili diskriminaciju nad njima, ali važno nam je naznčiti da tragamo za načinima ophodjenja sa ovim problemom i da smo već došli do nekih dogovora koji bi minimalizovali mogućnost diskriminacije.

1.2 Sedmodnevni trening iz nenasilne razrade konflikata u organizaciji Centra za razvoj građanske svesti iz Babušnice

Zvonacka banja, 15-22. marta 2002.

Na poziv Centra za razvoj građanske svesti (CRGS) iz Babušnice CNA je održao sedmodnevni trening iz nenasilne razrade konflikata u Zvonackoj banji od 15. do 22. marta 2002. godine. CRGS je ovom treningu dao naziv »*Friendly neighbours*«.

Jugoistočni deo Srbije (Piroć, Dimitrovgrad, Babušnica, Zvonce, itd.) naseljen je pretežno Srbima/Srpkinjama i Bugarima/Bugarkama. Već dugi niz decenija nema

medusobnog poverenja i postoje jake predrasude jednih prema drugima. One datiraju i od vremena pre Drugog svetskog rata, u toku koga se vodio krvav rat upravo između Srba i Bugara na tim prostorima. Bugarima se još uvek prebacuje to što je Bugarska bila u savezništvu sa nacistima.

Trenutna situacija je vrlo delikatna, kako se to nepoverenje, predrasude, pa i diskriminacija ne tematizuju, o tome se ne razgovara i time se ucvršćuje postojeći jaz. Vrlo je simptomatično to što se veliki broj Bugara izjašnjavaju kao Srbi, ili ne žele uopšte da se izjasne. Veliki broj ljudi je svoje bugarsko prezime promenio u srpsko (na primer Todorov u Todorovic). Kolika je težina ovog problema može se cuti u svakodnevnom životu u toj regiji i na osnovu izreka kao što je »Kad je Bugarin bio covek, a lev¹ novac?«. Kao odgovor na to cesto dolazi do prikriivanja bugarskog identiteta. Ali kao odgovor na to možete videti i mladica u majci na kojoj na bugarskom piše »Gord sam! Bugarin sam!«. Čak i prijatelji, Bugari i Srbi, o ovim predrasudama ne razgovaraju, pa ni u šali. O tome se cuti. Cuti se, vrlo cesto, i o osecaju pripadnosti nekoj nacionalnoj grupi.

Ono što daje dodatnu dimenziju citavoj situaciji je težak položaj ljudi u ekonomskom smislu u toj regiji jer mnogi nemaju rešeno ni egzistencijalno pitanje.

Ovaj trening je dakle organizovan za ljude iz lokalne sredine, bugarske i srpske populacije. Jedan deo sudionika-ca je došao iz nevladinih organizacija (Gradanska citaonica »Pirgos« Pirot, KIC Dimitrovgrad, CRGS Babušnica, Otpor Babušnica), mada se vecina ucesnika/ca prvi put susrela sa radom nevladinih organizacija, a posebno im je bio nov naš nacin rada.

Trenerski tim su sacinjavali: Tamara Šmidling i Nedžad Horozovic iz sarajevskog ureda CNA, Helena Rill iz beogradskog ureda i Rozeta Aleksov iz Kreativnog centra »Caribrod« iz Dimitrovgrada, polaznica programa CNA *Trening za trenere 2001*. Rozetino ucešće nam je bilo vrlo dragoceno i veoma je doprinela radu trenerskog tima s obzirom da i ona sama dolazi iz sredine u kojoj je trening održan.

Organizator treninga (CRGS) je insistirao na tome da broj ucesnika/ca treninga bude veci od 30. Kako je naš pristup radu takav da smatramo da je optimalan broj ucesnika/ca treninga 15-20 u kome je moguć interaktivan rad, odlucili smo da grupu ucesnika/ca podelimo u dve grupe koje bi radile nezavisno jedna od druge. Time je i trenerski tim podeljen na dva tima od po dve osobe, cime smo praktično dobili dva paralelna treninga. Ovakav nacin rada je bio prilično zahtevan za trenerske timove na sedmodnevnom treningu pošto je iziskivao mnogo veci angažman i odgovornost, kako je dvoje ljudi u trenerskom timu za sedmodnevni trening malo, ali i time što su uporedo pratili rad kroz evaluacije blokova i jedne i druge grupe.

Teme na kojima se radilo su: nenasilna komunikacija, timski rad, donošenje odluka, nasilje, predrasude, diskriminacija, percepcija, razumevanje sukoba, razlicitosti, identitet, nacionalni identitet, moc. Kroz ove teme trenerski tim je želeo da tematizuje poteškoce koje postoje u komunikaciji ovih grupacija, predrasude/stereotipi koji se javljaju, koliko je kome znacajan nacionalan identitet, te šta to kome znaci...

Poteškoca koja se pojavila tokom rada jeste nepodudarnost motivacije koju smo procitali u aplikacijama i onoga šta se dešavalo na treningu. Trenerski tim je popunjene aplikacije, koje su sadržale pitanje o motivaciji ucešca, dobio nekoliko dana pred trening. Ove motivacije su timu predstavljale vodice u kreiranju programa

¹ Bugarska valuta

treninga. Vecina ucesnika i ucesnica je u aplikacijama napisala da ih prevashodno zanima rad na pitanjima odnosa i prava vecina i manjina, rad na nacionalnom identitetu, a narocito susret sa drugom nacionalnom grupom u toku koga ce se ova pitanja tematizovati. Medutim, u toku treninga, trenerski tim je stekao utisak da grupa, a posebno pojedinci/ke na momente nisu bili motivisani za rad, dosta njih je bilo neaktivno, nespremno na suocavanje s određenim temama i nespremno na preispitivanje i konfrontaciju, što se vrlo razlikovalo od onoga šta se moglo u aplikacijama procitati. Ispostavilo se da neki ljudi nisu ni popunili aplikaciju, nego da je neko drugi cinio to umesto njih. Ovo se posebno pokazalo kao problematichno na radionici sa temom »Nacionalni identitet«. Mogao se osetiti jasan strah od otvaranja ove teme, straha da se izrazi svoj nacionalni identitet, posebno ukoliko je bugarski. Posebna nelagoda se mogla osetiti pri pominjanju pojma »manjina«, kako skoro niko nije želeo da se identifikuje sa bilo kojom vrstom »manjine«. Jedna osoba je rekla da ne želi o tome da prica, da se ne bi pogrešno razumeli. Postojao je jasan strah od tematizovanja bilo kakvog konflikta, pa se moglo cuti i »Bolje da to ne diramo«. Pored nacionalnih predrasuda koje su i medu njima postojale, postojale su i predrasude na nivou urbano-ruralno, kako je jedan broj ucesnika/ca dolazio iz vecih naselja, a drugi iz manjih sela.

Trenerski tim je uvideo da je jako važno još mnogoraditi na izgradnji grupe i medusobnog poverenja, i posebno raditi na osnaživanju ljudi, pa tek onda otvarati sve te bolne teme koje se decenijama ne otvaraju, sem u sigurnim »svojim« sredinama. Jedna od ideja je pokušati raditi u »jednonacionalnim« grupama na afirmaciji nacionalnih identiteta, kako bi se ljudi prvenstveno osnažili da o tome govore.

Za trenerski tim u jednoj od grupa posebno upečatljiva radionica se odnosila na temu moci, gde su ucesnici-e govorili o tome da nisu ni bili svesni da imaju neku moc (licnu, društvenu), a kao da s njom osnaženi sada izlaze iz treninga.

Doživljaj je trenerskog tima da je ovaj trening bio zaista važan za ljude koji su ucestovali u njemu, što pokazuju i izjave u evaluacionim upitnicima, a i što je receno na evaluaciji treninga poslednjeg radnog bloka. U isto vreme, trener i trenerice razgovarajući u svojoj evaluaciji treninga došli su do toga koliko je važno raditi s ljudima iz ove regije, koliko im je potrebno dati podršku. Kako su pojedini-e ucesnici-e izašli-e osnaženi-e iz treninga, tako je i izašao i trenerski tim, osnažen da dalje radi na ovom polju izgradnje mira.

Neke od izjava iz evaluacionog upitnika:

Koje je tvoje najvažnije iskustvo s ovog treninga?

- Iskustvo u smislu rad sa ljudima razlicite nacionalne pripadnosti.
- Da slušam i budem saslušan; da kažem ono što mislim.
- Saznanje da mogu da iskažem svoje emocije pred ljudima koje uopšte ne poznajem.
- *Razlike postoje. Problem postoji. Strpljivim radom i dobrim metodama može se do cilja.*
- *Da treba ljude maksimalno saslušati i u potpunosti razumeti, a onda donositi konacne zaključke.*
- *Osecaj manjine i problematika manjine na ovim prostorima.*
- *Što više komunicirati s ljudima, iznositi svoje probleme i mišljenja, jer se nikad ne može pretpostavljati šta je u glavi drugih ljudi.*

- mnogim ljudima i događajima ne treba rasuđivati na prvi pogled, treba mnogo toga čuti, saslušati i videti pa doći do nekog zaključka. Čovek treba da izbací iz sebe što više predrasuda i da prihvati ljude onakve kakvi su bez obzira na različita gledišta.

Šta misliš da si naučio/la na ovim radionicama? Šta misliš da od naučenog možeš primeniti u svom radu i životu?

- Naučio sam da treba saslušati druge pre nego doneseš o njima bilo kakav stav, i da treba druge tolerisati bez obzira što se njihovi stavovi razlikuju od mojih.
- Naučila sam da mnogo nasilja može da se izbegne ako bi ljudi kvalitetnije komunicirali.
- Da mnogo podrobnije i pažljivije razmišljam, da preispitujem sebe i druge, da ne čutim - da imam apsolutno pravo da kažem kako se osećam i zašto se baš tako osećam.
- Mislim da ću biti daleko spremnija da prihvatim tuda mišljenja.
- Naučila sam da stvari sagledavam iz više uglova, da budem odgovorna ne samo prema i za sebe, već i prema i za druge, da slušam... Mislim da je sve naučeno apsolutno primenljivo.
- Naučila sam da ja imam moc da pokrenem nešto u mom gradu i da ću da se potrudim i da to ostvarim.
- Naučila sam da uvek postoji i drugo gledište na stvari, da ništa nije crno-belo i da bi svet bio mnogo lepše mesto kada bi se ljudi trudili da saslušaju i zaista razumeju jedni druge. I još mnogo toga ali nemam mesta da pišem više. Podigao sam nivo samopouzdanja, procackao po sebi.

Ono što je važno trenerskom timu je da učesnici-e pokazuju interes da pričaju i dalje o onome šta su radili i iskusili na treningu, da se druže, da idu dalje na edukaciju, da se možda na neki način i društveno pokrenu. U tome puno pomaže i jedna od trenerica, Rozeta Aleksov, koja je i dalje u kontaktu sa učesnicima/cama treninga i pruža im veliku podršku.

2. BUDUĆE AKTIVNOSTI

U toku naredna tri meseca (jun, jul i avgust 2002) naše glavne aktivnosti će biti:

- Četiri tribine "Četiri pogleda: Otkud ja u ratu? Kako ka trajnom miru?"
- Prve tri faze programa *Trening za trenere* koje organizuje CNA ured u Beogradu
- *Osnovni trening iz nenasilne razrade konflikata* koji organizuje ured u Sarajevu.

2.1 Tribine "Četiri pogleda: Otkud ja u ratu? Kako ka trajnom miru?"

U toku juna 2002. godine biće održan niz tribina u Srbiji pod naslovom "Četiri pogleda. Otkud ja u ratu? Kako ka trajnom miru?". Gosti tribina su neposredni učesnici u ratovima na prostorima bivše Jugoslavije: Adnan Hasanbegović iz Sarajeva, Gordan Bodog iz Zagreba, Nebojša Jovanović i Saša Dujović iz Beograda. Voditeljica

tribina je Katarina Katanic, novinarka iz Kragujevca, a ujedno i ucesnica našeg *Osnovnog treninga* održanog u Ulcinju u aprilu ove godine.

Naša dugogodišnja želja da aktivnije i "javnije" pocnemo da radimo na suocavanju sa pojedinačnom odgovornošću za prošlost, sada je dobila oblik ovog pilot projekta koji se sastoji od ukupno četiri tribine koje organizujemo, kao prvi korak u Srbiji: u Indiji (3. 6. 2002), Nišu (12. 6), Novom Pazaru (17. 6) i Kragujevcu (24. 6).

Ideja nam je bila da nademo tri ili četiri ucesnika u ratovima, dobrovoljce ili mobilisane, koji su ratovali na razlicitim stranama, a koji bi bili spremni da javno govore o svom doživljaju rata, o svojoj odgovornosti, ali i o svom videnju buducnosti i izgradnje trajnog mira. Predviden je i duži vremenski prostor u okviru tribina u kojem publika ima priliku da postavi pitanja gostima, ili da da neke svoje komentare i videnja.

Svaka od tribina je organizovana u saradnji sa organizacijama aktivnim upravo u gradovima u kojima ce tribine biti održane: Omladinski kulturni klub iz Indije, Protecta iz Niša, Urban-in iz Novog Pazara i Milenijum iz Kragujevca. Dobili smo i podršku lokalnih vlasti u ovim gradovima. Kontaktiran je i veliki broj medija da se pridruže i medijski podrže ovu akciju. Finansijsku podršku dobili smo od Ministarstva inostranih poslova Švajcarske.

U našem sledecem izveštaju bice iscrpan izveštaj sa ovih tribina. Nadamo se da cemo do tada obaviti i detaljnu evaluaciju ove akcije, pa da cemo imati i neke smernice kuda dalje. Jedna od ideja je da ovakve tribine organizujemo i u Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj.

2.2 Program *Trening za trenere*

U julu 2002. pocete IV program *Trening za trenere* iz nenasilne razrade konflikata u organizaciji CNA. Ovaj program ce trajati 11 meseci, što predstavlja inovaciju u odnosu na prva tri programa, i sadrzace 3 faze više. O ekstenziji programa *Trening za trenere* odlucili smo na osnovu iscrpnih evaluacija dosadašnja tri programa i evaluacije našeg trogodišnjeg rada. Naše iskustvo sa prethodna tri programa je da su polaznici/e, osnaženi, dobili narocitu motivaciju da urade razlicite stvari u svojim sredinama ili na regionalnom nivou, u saradnji jedni s drugima. Cesto su se te ideje i želje pretvarale u inicijative, pa cak i pisane projekte. Tek retki od tih projekata su realizovani. U toku razrade tih ideja i projekata, a i njihove implementacije, imali su potrebu za našom podrškom, na koju smo odgovarali koliko god smo mogli, stihijski i u vremenu između naših redovnih aktivnosti planiranih u našem strateškom planu. Ovaj put smo odlucili da tu podršku ukljucimo u naš strateški plan, dodavši programu tri nove faze i odredivši vreme u kome ce se one odvijati. Stoga, novi program *Trening za trenere* izgleda ovako:

Faza I

10-dnevni trening, 5 - 15. 7. 2002.

Prva faza predstavlja nadgradnju *Osnovnog treninga* u okviru koje se radi na produbljanju obradenih tema. Ujedno, formiraju se timovi ucesnika/ca koji ce u okviru spremati radionice na temu koja im je od interesa, i voditi te radionice u toku Faze III programa.

Faza II

prateci (follow-up) sastanci, jul - avgust 2002.

Formirani timovi ucesnika/ca imace priliku da se sastanu i rade na pripremi i razradi radionice uz podršku trenerskog tima. Plan je da ovi sastanci traju 1-2 dana.

Faza III

10-dnevni trening, 23. 8 - 2. 9. 2002.

U toku prve polovine ovog treninga timovi ucesnika/ca ce voditi radionica koje su pripremili, imajući na taj način priliku da se isprobaju u radu i u sigurnom okruženju dobiju kritiku. U drugoj polovini treninga radice se na temama usko vezanim za trenerski rad: uloga trenera/ce, poteškoce u radu, priprema radionice, motivacija.

Faza IV

5-dnevni trening, 25 - 30. 10. 2002.

Tokom ove, nove faze programa, radice se na razvijanju ideja za konkretne aktivnosti koje bi ucesnici/e želeli da sprovedu i formirace se mali timovi koji ce raditi na njihovom sprovođenju. Zajedno sa trenerskim timom radice se na razradi ciljeva tih aktivnosti, definisanju ciljnih grupa i pripremi strategija. Bice tematizovano i pisanje predloga projekata.

Faza V

prateći (follow-up) sastanci, novembar - decembar 2002.

U meduvremenu, pre ove faze programa, formirani timovi ucesnika/ca ce praviti nacrt ili predlog projekta za aktivnost koju žele da sprovedu. Tokom ovih sastanaka imace priliku da sa trenerskim timom rade na razradi ovih predloga.

Faza VI

5-dnevni trening, 13 - 18. 12. 2002.

Timovi ucesnika/ca ce predstaviti svoje predloge projekata i imace priliku da cuju mišljenja i kritike ostalih ucesnika/ca. Radice se na razvijanju veština javne prezentacije ciljeva i svrhe planiranih aktivnosti. Posebna pažnja ce se posvetiti tome kako prenosimo poruku široj javnosti i koje to vrednosti promovisemo. Na kraju, nakon finalizacije predloga projekata, zajednicki ce se izvršiti odabir onih predloga koji ce biti realizovani, odnosno prilagodavanje ukupnom predvidenom budžetu, kao i izrada detaljnog plana njihove realizacije.

Faza VII

realizacija planiranih aktivnosti, 2003.

U toku ove faze programa, koja bi trebalo da traje 5 meseci, predvidena je realizacija aktivnosti predvidena projektima. Ucesnici/e okupljeni/e oko osmišljenih aktivnosti, koji ce raditi na njihovoj realizaciji, imace podršku CNA tima tokom pripreme, sprovođenja i evaluacije tih projekata, kao i tokom izrade finalnih narativnih i finansijskih izveštaja. Medutim, oblik podrške od strane CNA tima odredivace sami ucesnici/e, na osnovu svoje procene potrebe za podrškom.

Faza VIII

4-dnevni trening, 2003.

Ovo je poslednja faza programa tokom koje ce se raditi na razmeni iskustava stecenih u prethodnoj fazi, iscrpnoj evaluaciji programa, dogovorima o mogucoj buducoj saradnji i analizi potrebe za podrškom od strane CNA tima.

Za sada je realizacija poslednje dve faze (VII i VIII) programa donekle neizvesna, kako za njih još uvek nemamo finansijsku podršku. Za prvih šest faza programa finansijsku podršku smo dobili od Ministarstva inostranih poslova Nemacke.

3. PRILOZI

3.1 KO CE PRVI?!

CNA tim

Kada kažemo *trajan mir* mislimo na stanje društva u kome postoji socijalna pravda, u kome nema diskriminacije ni po kom osnovu, niti govora mržnje, ili ukoliko ih i ima oni nisu opšte društveno prihvaceni. Govorimo o stanju društva u kome svaki pojedinac/ka ima osećaj pripadnosti, prihvacenosti i sigurnosti i ima pravo na svoj identitet. Takvog mira na ovim našim prostorima nema. Ne možemo da očekujemo da nam takav mir "donese" bilo ko spolja, niti da ga "vedu" vladajuće strukture. On se gradi *odozdo*, od strane građana i građanki koji su svesni odgovornosti koje imaju za društvo u kome žive i opredeljeni su da aktivno deluju protiv nepravde i diskriminacije, u saradnji sa vlastima i institucijama.

Jedna od velikih prepreka ka izgradnji trajnog mira u društvima zemalja bivše Jugoslavije je opšta *viktimizacija* tih društava. Ta viktimizacija je uglavnom višestruka, a najčešće postoji na tri nivoa: ljudi se osećaju kao žrtve "onih drugih" sa kojima su bili u ratu (neretko se ti *drugi* okrivljuju ne samo za rat, već i sve posledice rata koje postoje: teška materijalna situacija, veliki broj izbeglih i rasljenih lica, uništena privreda, porast kriminala i nasilja u društvu, itd). Zatim tu je i osećaj žrtve, odnosno bespomocnosti i zavisnosti u odnosu na "svoje" politicare (neretko se može čuti "Šta mi tu možemo, kad se zna ko nam kroji kapu."), a potom i na svetske sile ("Mi smo samo zamorcici njihovog eksperimentisanja."). Uloga žrtve je jedna od *udobnijih* uloga, kako nas ona oslobada bilo kakve odgovornosti: za sopstvenu sudbinu (jer na nas uticu sva tri navedena nivoa), ali i za društvo u kome živimo (jer "zna se ko nam kroji kapu"). Jasno, držeci se tih ukopanih uloga žrtve ništa se suštinski na ovim prostorima neće promeniti.

Otvaranje price o odgovornosti za rat i sve ono što se dogodalo nama i oko nas, povlaci otpor prema suocavanju sa odgovornošću. Čak i kada postoji svest o tome da odgovornost jeste na svima nama, dolazi do pitanja: *A zašto mi moramo da počnemo prvi proces preispitivanja odgovornosti za prošlost?*, "mi Srbi" ili "mi Hrvati" ili "mi Bošnjaci"... Iz takvog stava proizilazi da se trebamo stideti ako "počnemo prvi" sa tim procesom, umesto da se time ponosimo (mada je teško utvrditi ko je počeo, jer različite grupe i pojedinci/ke na tome rade već duže vreme na ovim prostorima). Suocavanjem sa svojom odgovornošću za prošlost pružamo ruku koja pravi prostor putu pomirenja, time dajući podršku i drugima da taj proces započnu.

Na poremećaj društvenih vrednosti upućuje da se kao *patriotski* vrednuje odlazak u rat u ime *svog naroda*, a antiratne akcije se nikako ne povezuju sa patriotizmom. Ukoliko postoji svest o tome da je "naša strana" ili "neko u naše ime" počinio ratne zločine, jako često se oni opravdavaju jednostavnim: "Ali i drugi su ih činili". Za proces izgradnje mira smatramo jako važnim suocavati se upravo sa ratnim zločinima počinjenim "u naše ime". Da, i ti *drugi* su ih činili, ali to nije opravdanje. Hajde da prvo pogledamo cega sve ima u našem dvorištu, pa tek onda da kritikujemo komšijsko.

Jako važan korak ka međusobnom razumevanju, a time i ka putu izgradnje mira, je pružanje prilike ljudima da cuju kako je *onim drugima*, Hrvatima, Bošnjacima, Albancima, Srbima, *njima*, sa kojim problemima se susrecu, koje strahove imaju, čemu se nadaju. Te priče su često vrlo slične, često teške, a sasvim ljudske. Njima neizbežno dolazi do saosećanja i osećaja solidarnosti, demistifikacije i humanizacije *neprijatelja* ali i gubljenja predrasuda kako su *svi oni isti, cetnici, ustaše, balije*. Kako se, na primer, oseća jedan Albanac ili Albanica u Beogradu, gde su predrasude prema toj nacionalnoj grupi veoma jake, i neretko se može čuti kako su *oni "divljaci", "prljavi", "samo se kote"*, kako im je krajnji cilj Velika Albanija? Kako se osećaju Hrvati/ce i Srbi/kinje u Sarajevu, kad mogu dobiti posao skoro samo kod retkih privatnika koji su isto tako Hrvati ili Srbi? Kako se osećaju sada malobrojni Srbi ili Goranci u Prištini, koji iz sigurnosnih razloga ne govore svoj maternji jezik na ulici? Kako se osećaju Bošnjaci u Banja Luci kojima se ne dozvoljava obnavljanje Ferhadije, minirane tokom rata? Jedan osećaj svakako dele, a to je nedostatak sigurnosti, slobode izražavanja svog identiteta, perspektive, onoga što je potreba svakog čoveka.

U tim okvirima je veoma važna i javna diskusija o identitetima, posebno nacionalnim identitetima. Šta za nekog znači biti Srbin/Srpkinja, Bošnjak/Bošnjakinja, Albanac/Albanica, Hrvat/Hrvatica? Koje to vrednosti nosi sa sobom? Koje predrasude i strepnje?

Mi nekada jesmo *živeli zajedno*, ili smo živeli *jedni pored drugih*, ali nismo se poznavali. Bili smo zatrpani idejom "bratstva i jedinstva" po kojoj smo svi isti, i po kojoj je izražavanje svog nacionalnog ili verskog identiteta ili bilo suzbijano, ili bilo *stvar lošeg ukusa*. To međusobno *nepoznavanje* ili *parapoznavanje* je stvorilo prostor vrlo plodan za izgradnju mnoštva predrasuda jednih prema drugima.

Često ljudi koji imaju potrebu za izražavanjem nacionalnog identiteta bivaju poistovećeni sa nacionalistima. Ono što vidimo da nedostaje, a na čemu svakako treba raditi, je afirmacija nacionalnih identiteta kroz vrednosti koje oni nose sa sobom, a koje se ne zasnivaju na tome u kojim smo to sve *bitkama pobedili*, i u čemu su to sve *drugi gori od nas*, već se zasnivaju na blagu kultura koje nose sa sobom, a nikoga ne ugrožavaju ili nipodaštavaju.

Različito i nepoznato se uglavnom doživljava kao pretnja, čemu sledi distanciranje, umesto da se nepoznato upozna, da se komunicira i gradi sigurnost kroz međusobnu saradnju i poverenje. U javnosti se često "sopstvena" vojska prezentuje kao garant sigurnosti, dok susedi tu istu vojsku doživljavaju kao pretnju i odgovor na nju traže na isti način, daljim naoružavanjem. Trošenjem i tako malih državnih budžeta na vojsku se ugrožava sopstvena ekonomija, dolazi do socijalnog nezadovoljstva, povećanog stepena nasilja u društvu, stvara se plodno tle za ekstremizam, i tako se povećava šansa za zloupotrebu tih istih vojski. Krug se zatvara. Zvuči paradoksalno, nakon toliko ratova, da se militarizacija vidi kao put obezbeđivanja sigurnosti, ali i danas manjka alternativa ovom opšteprihvaćenom modelu. Carobna formula ne postoji, ali taj alternativni put sigurno leži u komunikaciji i saradnji sa prvim susedima, čemu mora prethoditi izgradnja međusobnog poverenja.

Svakako, kao važan korak u procesu izgradnje trajnog mira vidimo i senzibilizaciju za nasilje u društvu i njegovu društvenu osudu. Pod tim podrazumevamo svest o tome da nasilje nije samo fizičko i direktno, kao što je udariti nekoga ili u većinski srpskom selu u Vojvodini baciti bombu na poslasticarnicu Albanca, već je i pretnja nasiljem nasilje, kao i diskriminacija, vredanje, nipodaštavanje. Nasilje je i kada vas u pekari u Sarajevu isprave da se kaže *dvije*, a ne *dve*; nasilje je i kada na pijaci u Skopju Albanica neće da proda svoj paradajz Makedonki. Nasilje je i to što se ne osećamo sigurno u mestima u kojima živimo.

Onog trenutka kada svi krenemo da osudujemo nasilje, bez obzira ko i zašto bio žrtva tog nasilja, bez obzira ko i s kojim motivom je to nasilje pocinio, tog trenutka možemo reci da smo poodmakli na putu ka izgradnji trajnog mira i da smo se svojski potrudili da sprecimo bilo kakav buduci rat na ovim prostorima.

3.2 "Šta ja tu mogu?" - E, pa mogu! (neka promišljanja o nasilju i nenasilju)

Autorica: Helena Rill

Šta reci još o nasilju koje je toliko sveprisutno oko nas, a da još nije receno? Zaista - malo toga, ali ponekad ga tako bolno osećam, da imam potrebu da kažem - ja želim da se borim protiv njega, a ovo što pišem je možda samo jedan od mnogih mogućih nacina. Jedan od mnogih? Ponekad se zapitam - da li ih je dovoljno? I da li je dovoljno ljudi koji se bore protiv nasilja.

U poslednje vreme imala sam prilike da cujem mnoga promišljanja o nasilju i nenasilju. Kroz razgovore s drugim ljudima otvorila sam puno nekih svojih novih prozora na putu ka ovoj temi. Pojavilo se i puno novih pitanja s kojima se nosim, sve inicirano nasiljem koje stalno otkrivam iz novog ugla. Konkretan cin nasilja o kojem sam skoro cula, kao i osveštavanje nasilja koje sam doživela i koje doživljavam, koje i ja cinim ili podržavam, opet me potice da dalje promišljam o ovoj temi, što želim da podelim.

Krenula bih od pocetka - šta je uopšte nasilje? Po J. Galtungu "Nasilje je negativan uticaj na osnovne ljudske potrebe (ili život) koji se može izbesci i koji ogranicava potencijalnu mogucnost zadovoljenja tih potreba. Pretnja nasiljem je takode nasilje".

Gledajući ove reci, pomislim: "koliko li samo nasilja!". Medutim, ove mi reci dobijaju još više na svom znacaju kad to nasilje osetim na svojoj koži ili ga vidim na drugoj; postaju obojene s jedne strane bolom, strahom, povredenošcu, besom, nemoci, a s druge strane me ucvršcuje da reagujem na njega. Cesto se kao nasilje percepira samo fizicko nasilje. a ja ga na svojoj koži cesto osetim i kao vrlo perfidno - i daleko od toga da je fizicko i direktno. Mogla bih ga jednostavno nazvati i društvenom nepravdom koju cesto vidim da se opravdava na neki nacin i da se na to kaže "pa, šta ja tu mogu?". E, pa mogu!

Ponekad videci nasilje oko sebe toliko budem zatecena njime da ni ne znam kako da odreagujem. Ponekad ga se uplašim i osetim se vrlo malom. Ne postoji recept za reagovanje na nasilje. Postoji samo ono u meni što me pokrece i što vidim u datom trenutku kao moguće rešenje koje možda ponekad i nije adekvatna... ali ne želim samo da ga posmatram i kažem "šta ja tu mogu". Dešava se takode da cujem da je nasilje u prirodi coveka o cemu su i mnogi poznati ljudi govorili i pisali. Moram da priznam da me to pomalo plaši pošto u tome upravo vidim mirenje sa stanjem nasilja i tu vec pomenutu recenicu "šta ja tu mogu". Sem toga, ono što "leži u prirodi coveka" se cesto koristi u ime neke diskriminacije, tim što više, što vidim da je diskriminacija veliko nasilje i koju, na žalost, cesto mogu da primetim.

Šta je s nasiljem koje ja cinim? Dešava se da odreagujem na nešto i kasnije cujem da je nekome moj cin predstavljao veliko nasilje. Nekad sam ga svesna, ali ponekad i nisam. Aha! Pa i ja vršim nasilje, ili sam deo sistema koji to cini. Gde je moja odgovornost za ucinjeno nasilje? Ili za podržano nasilje? Ili za ono nasilje pred kojim zatvorim oci?

Važno mi je da se cuje šta ja doživljam kao nasilje, ali i ja da cujem šta drugi/e doživljavaju kao nasilje; važno mi je preispitivanje sebe, ali i društva u kojem živim. Senzibilizacija na nasilje mi zauzima vrlo visoko mesto kao jedan od prvih koraka ka borbi protiv njega, kao jedan mali, a veliki korak u procesu ka nenasilju. U stvari, nenasilje mi jeste jedan veliki proces.

Nenasilje? Koliko znam(o) o njemu? Interesantno kako se o tome malo cuje, tematizuje, što je doduše moj utisak. Za neke nenasilje predstavlja cutnju, trpljenje, "okrenuti drugi obraz", ljubav, pasivnost. Kad sam pre nekog vremena odreagovala na nešto što sam doživela kao nasilje, te se u mom tonu glasa culo da sam povredena i ljuta, cula sam od nekih ljudi oko mene - "ja mislila da si ti nenasilna" ili "to ti je nenasilje?!". Da, i to mi je nenasilje. Nenasilje mi je kad ne trpim, kad izrazim ono što me boli, naravno, ne ugrožavajući druge, kad se aktivno okrenem ka nasilju, kada promišljam o njemu, kad se borim protiv njega, kad se otvoreno nosim s konfliktima, kada živim nenasilje.

A da li sam ja nenasilna? E, s tim imam poteškoca. Ako kažem da sam ja, ili neko, takva i takva, odmah sebe ili drugog-u svrstam u neku košaricu i vidim to kao nešto nepromenljivo, a s tim se teško mogu složiti. Pa čak mi je i to svrstavanje u košaricu nasilje. Ne, nisam nenasilna. Ponekad odreagujem nasilno na nešto, ponekad ne odreagujem nikako na to nasilje, a jeste mi nasilje kad ne odreagujem na njega, nego ga pasivno posmatram. Na taj način ja ga i prihvatam.

Nenasilje mi predstavlja jednu predanost promišljanja sebe i društva i predanost njegovoj promeni. Verujem da u svakom od nas stoji ta iskrica. Želim da živim u društvu u kojem postoji kultura nenasilja, ali moram i ja da poradim na tome. Ništa mi (nam) neće pasti s neba.

CNA veoma pozdravlja povratne informacije, sugestije,
pitanja i kritike u vezi sa ovim izveštajem i našim radom uopšte.
Vaša razmišljanja su nam od pomoći!
Hvala vam.

Zahvaljujemo se svima koji su podržali projekat KURVE Wustrow - Centar za nenasilnu akciju, finansijski ili svojim angažovanjem koje je omogućilo ovaj projekat i pomoglo da se osigura njegova primena kao i svima onima koji su bili sa nama u svojim mislima.

POSEBNO HVALA:

Auswärtiges Amt - German Federal Ministry of Foreign Affairs
Berghof Stiftung & Berghof Research Institute for Creative Conflict Management
Cara Gibney
Centar za mirovne studije Zagreb
CNA office in Sarajevo
Dokumentacioni centar "Ratovi 1991-99"
Deutsche Friedensgesellschaft Vereinigte Kriegsgegner - DFG VK Bielefeld
Internationale Ärzte zur Verhütung des Atomkrieges - IPPNW Deutschland
lokalnim vlastima u Indiji, Nišu, Novom Pazaru i Kragujevcu
Martina Fischer
Menschenrechtsreferat des Diakonischen Werkes
Nina Vukosavljevic
Omladinski kulturni klub Indija
Petar Filipovic
Protecta
Quaker Hilfe
Quaker Peace and Social Witness London
Roland Salvisberg
Uno Stiftung
Urban-in
svim ucesnicima i ucesnicama treninga

Helena Rill
Ivana Franovic
Milan Colic

za Centar za nenasilnu akciju

u Beogradu, juna 2002.

Ovaj izveštaj može se slobodno distribuirati uz znanje izvora.

© CNA